

O PODRIJETLU TOPONIMA "UMAG"

Ante MATAN

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Odjel za humanističke znanosti, HR-52100 Pula, Ulica I. Matetića Ronjgova 1
e-mail: metaldruoid@gmail.com

IZVLEČEK

Avtor prispevka govori o iskanju izvora imena "Umag" in problematiko njegovega porekla osvetli v največji možni meri. Predvsem v luči dejstva, da se v zadnjem času na Hrvaškem vse bolj aktualizira hipoteza o keltskem poreklu, najprej predstavi obstoječe razlage o izvoru obravnavanega toponima. Te hipoteze analizira ter tako odkriva njihove prednosti in slabosti, pri tem pa s pomočjo argumentov, ki govorijo v prid zanikanju keltske teze, in argumentov, ki hipotezo o ilirskem poreklu predstavijo v novi luči, le-to dopolni in precizira. Opirajoč se na zgodovinske dokaze in rezultate raziskav navede še tezo o latinskem poreklu toponima ter ugotovitve, ki jo potrjujejo oziroma zavračajo. V zaključku na temelju dostopnega gradiva in različnih obstoječih tez ponudi odgovor na zastavljeno vprašanje o izvoru toponima.

Ključne besede: Umag, etimologija

SULL' ORIGINE DEL TOPONIMO "UMAGO"

SINTESI

L'autore dell'articolo parla dell'origine del nome "Umago" e cerca di far luce su questa problematica il più possibile. Siccome in Croazia negli ultimi tempi si sta atualizzando sempre più l'ipotesi sull'origine celtica, se ne occupa presentando in primo luogo le esistenti spiegazioni sull'origine del toponimo trattato. Analizzando le ipotesi e scoprendo così i loro vantaggi e svantaggi, con l'aiuto degli argomenti che tendono a smentire la tesi celtica e gli argomenti che invece mostrano la tesi sull'origine illirica sotto un altro aspetto, l'autore completa e precisa quest'ultima. Appoggiandosi su prove storiche e sui risultati di diversi studi, indica anche la tesi sull'origine latina del toponimo e le constatazioni che la confermano ovvero la respingono. Infine, basandosi sul materiale accessibile e diverse tesi presenti, offre la sua risposta al quesito posto sull'origine del toponimo.

Parole chiave: Umago, etimologia

"Ponekad je ljudima bolja zadovoljavajuća laž, nego grozna istina."

UVOD

U domaćoj se znanstvenoj literaturi o problemu određivanja podrijetla (etimologije) toponima "Umag" ne može pronaći, koliko nam je poznato, ništa. No, u posljednjih su gotovo desetak godina svjetlo dana ugledala određena djela domaćih auktora, neka više, neka manje znanstvenoga karaktera, koja su se u određenoj mjeri dotakla pitanja o podrijetlu imena toga gradića smještenog na sjeveru zapadne istarske obale. Od toga, međutim, valja istaći dvije recentne publikacije (cf. Jelenić, 1997; Milotić, 2005), koje su na neki način i bile *spiritus mouentes* za ovaj rad.

Opće napomene za naselja na istočnojadranskoj obali

Što se tiče nekih općih napomena vezanih za naselja na istočnoj obali Jadrana, Marković o tome kaže sljedeće: "Ona se javljaju od vremena neolitika, uz njihov primjetan napredak potkraj brončanog doba. Otad svako primorsko mjesto ima svoje ime. Nepoznato nam je kako su ta imena glasila, no vjerojatno su se tijekom vremena mijenjala, što je i logično, ponajprije prilikom populacijskih smjena. Prva zabilježena imena jadranskih priobalnih naselja potječu iz govornih jezika kojima su se služili Iliri, Grci i Rimljani (Marković, 2004, 81). Priobalna su se naselja na Jadranu razvijala u skladu s općim prilikama na širem području Sredozemlja. Njihov se razvoj u početnim fazama odvijao više stihijski nego planski, a kasnije bijaše to organizirano. Sva naselja tzv. gradinskog tipa podizana su osmišljeno prema unaprijed načinjenim planovima." (Marković, 2004, 81). Njegovu tvrdnju kako su takva naselja: "...dobivala i dobro osmišljena imena koja su im najbolje odgovarala. Obično se smisao njihova imena krije u korijenu svakog toponima pa je to jedini mogući način za otkrivanje danas njihova značenja," (Marković, 2004, 81), smatramo da treba uzeti s dovoljnom dozom opreza.¹ Navodi još: "...na području Histra najčešća su naselja gradinskog tipa, dok su kod Liburna ona u nešto manjem broju, budući da su oni pretežno orijentirani na pomorstvo svoja mjesta gradili na obali." (Marković, 2004, 82).

TEZE O PODRIJETLU TOPONIMA "UMAG"

U suvremenoj (inozemnoj) znanosti koja se bavila problematikom podrijetla imena Umaga, relevantna je teorija o njegovu ilirskom podrijetlu. Krajem je pretprošloga stoljeća u znanosti aktualnom bila teorija o keltskom podrijetlu, koju je suvremena znanost odba-

cila, no ona se još uvijek zadržala kod domaćih hrvatskih auktora, u tekstovima i publikacijama koji, doduše, nisu znanstvenoga karaktera, (iako kod nekih auktora postoji vidljiv trud da se takav njihov rad vrednuje znanstvenim), nego imaju 'prosvjetiteljsku' ulogu i kao takvi vrlo veliku apsorpciju od strane o tom pitanju slabo i nedovoljno upućenog vrlo širokog kruga čitatelja. U posljednje se vrijeme u Hrvatskoj ta inače odbačena teza iz nama nepoznatih razloga reaktualizira. Zbog tih razloga, razmotrit ćemo prvo nju.

Teza o keltskom podrijetlu

U fotomonografiji Umag, u odlomku o kratkom pregledu i povijesti Umaga, Jelenić (Jelenić 1997, 7) navodi uz legendu kako je današnji Umag izgradio i nastanio u davno doba neki maloazijski narod, a da je sam naziv Umag keltskoga podrijetla. Navodi kako u drugom stoljeću po Kr. nedaleko današnjeg Umaga počinje propadati grad Sepomaja (Sepomagus = niska zemlja, nizina) koju Rimljani tada zovu Siparis. Većina je stanovnika napustila Siparis i nastanila se na području današnjeg Umaga. Podrijetlo tog imena spominje zatim dosta poslije (Jelenić, 1997, 118) i to citiramo: "Naziv Umag vuče svoj korijen od riječi Sepomagus (Sipar - Sepomaja) <...>" Nadalje, u članku auktora I. Milotića, (Milotić, 2005, 198–202), nazivlje "Umag" u imenima antičkih europskih naseobina, objavljenom u vrlo popularnom i u Istri čitanom godišnjaku – crkvenom kalendaru, *Istarska Danica*, također čitamo o keltskom podrijetlu Umaga. Te publikacije nisu znanstvene, a kod spomenutih tekstova došlo je do nepoštivanja metodologije i zanemarivanja pravila struke. Stoga ćemo se na njih oslanjati u nužnom minimumu imajući u vidu ipak zavidan broj čitatelja tih tekstova, radi kojeg ostavljamo zaseban i nužan kritički osvrt *ad otiosiora tempora*. Teza o keltskom podrijetlu potječe, kako navodi Benedetti, od Piera Coppa, koji u svom djelu *Sul sito de' Listria*, uz ostale geografske i toponimijske podatke spominje i Umag, kazujući kako se nalazi na udaljenosti od pet milja od Savudrije, a među njima leži, na tri milje udaljenosti morem Sipar. Umag je izgrađen na školju gotovo okruženom morem. Okolno je područje gotovo svo ravno i ima šuma. Uz kvalitetnu obradu zemlja dobro rodi, po čemu je to područje dobilo ime. "da Saluori a Humago sono miglia cinque de mezo del ditto spatio e vn reduto ouer Villetta ditto Sipar a marina dista(n)te da Humago miglia tre. Humago no(n) ha antiquita alcuna fo edificato sopra vno scoglio quasi circunfluo da mar. sopra la punta de Humago non molto largo da terra sono secche soto acqua. El territorio e quasi tutto plano ferace da natura de Arbori siluestri. et di biauie lauorandolo bene. dalche fo nominata la

1 cf. bilješku 5.

terra." (AT, 1924, 383). Da ponovimo, Umag je tako nazvan zbog dobrih agrikulturnih predispozicija tla. Zanimljivo, izriječkom Kelti nisu spomenuti. No, je li to zbog toga što ih ne uzima u obzir, ili jer se podrazumijevaju? Ono što bi moglo u njegovim riječima uputiti na Kelte jest tvrdnja o plodnom tlu. Objašnjava, naime, Delamarre, u svom rječniku galskog jezika značenje keltske riječi magos (Delamarre, 2003, 214).² Na spoznaji kako keltska riječ magos, ili samo korijen mag-, mai-, kako uzimaju neki, o čemu niže, znači 'plodno tlo, polje' i sl. te pronalaženjem dijela riječi imena *Humagum* koji se izgledom podudara s keltskom riječju, kao i mnogobrojnih drugih toponima naizgled jednake tvorbe, došlo se do zaključka kako je etimologija (nesumnjivo) keltska. Shodno čemu nameću zaključak kako su Kelti nekad davno ostvarili jak utjecaj u Istri i to takav da se to odrazilo na toponimiju. Milotić u svom radu kao zaključak navodi kako se zbog toga s pravom može govoriti o ilirsko-keltskoj civilizaciji. O tome kaže Fumis (Fumis, 1920, 5) sljedeće, pozivajući se na Kandlera i Benussija: "*Per l'ampia estensione del suo territorio, che attraversa una fertilissima pianura, ricca di vigneti e olivi, fu chiamata Umago ancor dai Celti, che alcuni vogliono esser stati i suoi primi fondatori. Secondo ili Kandler – Indicazioni per riconoscere le cose storiche del Litorale, pag. 177 – Umago fu luogo Gallico, detto nell'epoca anteriore ai Romani: Sepomagum. Il Dott. Bernardo Benussi nella sua opera L'Istria fino ad Augusto, Capo III, fa questa osservazione: 'nel celtico, mag o magus indica campo, pianura'. A ciò corrisponde anche la condizione topografica di questa città. Diffatti Umago è fabbricata nell'unico tratto di costa attorno la quale si estende ampia e fertile pianura. Si aggiunge il fatto che nella tavola peutingeriana, fra Salvore e Parenzo sono segnate le isole di Sepomago (o Sepomaia). <...>*" lako je ta "Benussijeva" teza, kako kaže Vedaldi-lasbezova, napuštena, uzmimo u obzir njezine dobre i loše strane. Riječ *Humagum* se prema njoj dijeli kao složenica od hu- i –mag(um). Time bi se, doduše, dalo u određenoj mjeri objasniti "drugi" dio složenice. No, postavlja se pitanje kako onda objasniti

"prvi" dio *hu-* i zašto uopće tako dijeliti to ime. Milotić nagada kako bi prvi dio mogao biti latinski, povezuje to eventualno s *humus*, no tada bi valjalo pretpostaviti da je djelovala haplologija u nekom prvotnom obliku **Humimagum*, što je malo vjerojatno, a za takav tip tvorbe toponima nisu nam poznati neki drugi primjeri koji se u cijelosti ili dijelom vežu uz latinski. Nadalje, u toponimskim složenicama latinsko-keltskima, poput *Caesaromagus*, *Borbetomagus*, *Noviomagus* i dr. rječnik navodi kako je pretposljednji slog kratak (LD, 2002, 1211).³ Maretić navodi u svojem Hrvatsko-latinskom enciklopedijskom rječniku *Humagum*, dok u latinsko-hrvatskom stoji *Humāgum*, što je po našem mišljenju u najmanju ruku dubiozno. Naše se znanje o akcentuaciji latinskih riječi, između ostalog, temelji i na načinu izgovora riječi u romanskim jezicima. Budući da Rimljani i ostali govornici latinskog nisu posebno bilježili duljine i kraćine vokala, jednak je slučaj i s *Humagum*. Iz tog razloga te činjenice kako nam nije poznato da ima nečeg što bi upućivalo na suprotno, smatramo kako bi se u našem slučaju valjalo povesti za današnjim izgovorom te riječi u istro-romanskom, talijanskom i čak hrvatskom, čakavskom govoru. U istro-romanskom i talijanskom obliku tog naziva, Umago, naglašen je pretposljednji slog, a zamjetna je i duljina vokala *a*. U hrvatskom književnom jeziku Umag je naglašen na prvom slogu, a analogno djeluje i na čakavski koji, na žalost, mlađe generacije sve više zamjenjuju nekom koinom dijalekta i standardno-književnoga jezika. Tako biva kod mladih generacija istiskivan izgovor Umāg koji je kod starijih govornika još uvijek živ. S obzirom na povijesnu etničku sliku i prilike koje su vladale u gradovima na zapadnoj obali Istre, smatramo kako su Hrvati taj izgovor preuzeli od lokalnog istro-romanskog stanovništva. Do pronalaska nekih novih dokaza ili spoznaja koje bi upućivale na suprotno ili različito, smatramo kako bi trebalo pisati i izgovarati latinski oblik tog imena *Humāgum*. Ostaje, u svakom slučaju opravdana sumnja, je li pretposljednji slog *ab initio* bio dug, ili je pak tijekom povijesti došlo do kakve promjene u jeziku i izgovoru. To međutim, ne treba zbunjivati ili

2 "magos, 'champ' puis 'marché'. Second terme de composés, très fréquent dans la toponymie: Arganto-magus 'Champ ou Marché de l'Argent' qui a donné Argentan (Orne), Argenton (Indre, Lot-et-Garonne), Roto-magus 'Champ de Courses' ou 'Marché de la Roue' qui a donné Rouen (Seine-Maritime), Ruan (Loiret, Loir-et-Cher), Rom (Deux-Sèvres), Catu-magus 'Champ de Bataille' qui a donné les noms des villes de Caen (Calvados), de Cahen (Orne) et de Cahon (Somme), et les innombrables Nouio-magus 'Nouveau-Marché' (> Nouvion, Novion, Nogent [aussi < Nouientum], Nijon, Neoux, Nimègue, etc., deux cas en GB auj. Chichester et Crayford), et Seno-magus 'Vieux-Marché' (> Senan), Eburomagus 'Champ-de-l'If' > Bram (Aude), Marco-magus > Marmagen (Rhénanie), Mantalo-magus 'Champ/Marché de la Route' > Manthelan (Indre-et-Loire), Manthelon (Eure), etc. Le nom de la ville de Mayet dans la Sarthe doit provenir d'un diminutif *Magetton 'Petit-Marché' (Dauzat 443). H2 384–85, Vincent 96–97, Vial NW 67–68, Nègre 2980–3060, RS 427–28. Le nom de potier Magesilla (G-193) pourrait être fait sur cette base (plutôt que sur magio- 'grand' ou magu- 'valet') en raison de son thème sigmatique mag-es- (cf le v.irl.), soit 'Duchamp' ou 'Champinet'. Même mot en néo-celtique: v.irl. mag n., gén. maige 'plaine, terrain découvert, champ' *magos, gén. *magesos), en bretonique ce mot s'est réduit à une forme suffixale: gall. -ma dans des noms de lieu, v.bret. ma 'lieu, endroit'; un dérivé *magestu- a continué à désigner 'le champ, la plaine': gall., v.bret. maes, corn. mēs 'id.'. LEJA M-8, DGVB 249, HPB 320. On a comparé le celtique *magos 'plaine; terrain découvert, champ' (> gaulois 'marché') à un des noms sanskrits de la terre Mahī 'La Grande' qu'on retrouve peut-être aussi dans le nom de la divinité latine Maia (*magiā); racine i.-e. *meǵ(ə)- 'grand'. VKG 1, 96, IEW 708, KEWA II, 610." (Delamarre, 2003, 214).

3 *Nivōmāgus*, a city of the Treveri, otherwise called Noviomagus, now Neumagen, Aus. Mos. 11 (LD, 2002, 1211).

uzbudivati čitatelja, budući da nam najstariji pisani potvrđeni (latinski i uopće) oblik dolazi kod anonimnog Ravenjanina, dakle iz 7. st. Odnosno, neka je zabilježen i prema podacima iz 6. st. Optimalno je rješenje ne naznačavati duljinu ili kračinu, no grafija je s naznačenom dugom penultimom po našem mišljenju legitimna, dok bi možda drugu uputno bilo pisati kao: **Humāgum*. U konačnici iznosimo i najjači argument koji najjasnije govori protiv pretpostavke o keltskom podrijetlu, gdje se oslanjamo na arheologiju. Iz dosadašnjih arheoloških nalaza i istraživanja, teško je pa i nemoguće govoriti o nekom utjecaju Kelta na Istru. Ostatci keltske civilizacije i kulture na području Istre su eufemistički rečeno oskudni, a radi se ponajviše o nakitu. Prema onomu što piše Mihovilićeva (Mihovilić, 2001), iako su Kelti bili u krajevima susjednim Istri, u njoj nisu ostavili dublji trag, a sama kvantiteta i kvaliteta nalaza upućuju na to da su lako mogli ti predmeti u Istru doći trgovinom. Mihovilićeva nadalje kaže (Mihovilić, 2001, 271): "*Tra i materiali finora rinvenuti in Istria gli oggetti celtici sono molto rari. Eccezion fatta per l'armilla in vetro dal castelliere di Villanova presso Verteneglio* (Hoernes, 1894, 166; Marchesetti, 1903, tab. 18, n. 22; Sakara, 1998, 36–37), *o per quella in filo di bronzo di forma serpeggiante, proveniente da monte Ursino* (Buršić Matijašić, 1989, 485, tab. 1, n. 9) *conosciute nel mondo celtico della fine del IV e prima metà del III secolo a.C., dalla Francia, all'Austria fino ai Carpazi*" (Nebehay, 1993., tab: 4, n. 37; Charpy, 1991, 247; Kruta, 1991, 295). Mislimo kako njezine riječi govore dovoljno same za sebe, a što se pronadenih ostataka – iznimaka tiče, očito potvrđuju gore rečeno. Smatramo kako je na temelju toga neozbiljno govoriti o nekom utjecaju Kelta na Istru, i to onom koji bi bio dovoljno snažan djelovati na toponimiju. To što se prema klasičkim zapisima čini kako su Histri i Kelti imali slično ili blisko političko i društveno uređenje (Mihovilić, 2001, 272), ne smatramo vjerodostojnim argumentom do trenutka kad znanstvena istraživanja budu dala rezultate koji bi uputili na suprotno.

1. Sepomaia/Sepomagum

Imena Sepomaia i Sepomagum javljaju se radi navlačenja vode na svoj (keltski) mlin. Konzultirali smo Weberovo (Weber, 1976.) izdanje *Tabule Peutingeriane*, na kojoj se spomenuti naziv javlja. Tri su indeksa s pregledom svih toponima *Tabule*, odnosno njihovih likova u drugim vrelima – ukoliko su relevantni za interpretaciju imena zabilježenih na *Tabuli*. Treći je indeks pod naslovom: *Sonstige topographische Angaben*, a na p. 67 je i traženi istarski otok: *Ins. S[...].Jomaia – Septemmaria* III 5 o.

Weber dakle smatra da se može iščitati samo početno *S*, da mu slijede dva nečitljiva slova, a da ostatak imena valja pročitati kao *...omaia*. Interpretacija

Septemmaria: neki pomišljaju na to da se ovdje spominje lagunarno močvarni predio u delti Pada nazvan 'sedam mora'. Takvi 'zalutali metci' nisu sasvim neočekivana pojava. Šifra III 5 o označuje točan smještaj imenovana objekta u sekcijama *Tabule* odnosno prema koordinatama Weberovim. Pojavu naziva *Sepomagum* pripisujemo Kandlerovu romantičarskom zanosu, dok za *Sepomaiju* tvrditi kako je keltskog podrijetla, smatramo neutemeljanim, kao i za *Humagum*. Osim toga, priča o Sepomaiji i Humagu s keltske perspektive ne drži vodu i s kronološkog aspekta (cf. bilješku 3), a ti se korijeni ne javljaju samo u keltskom.

2. Ostali toponimi navodno keltskog podrijetla

Sugestije nekih autora i o drugim toponimima navodno keltskoga podrijetla valjalo bi do daljnjeg odbaciti iz istih razloga kao i umaških, a o čemu Šimunović kaže (Šimunović, 2005, 167): "<...> *ojkonimi nejasna značenja i strukture istovjetnih sekvencija: Mrčenigla, Brtonigla, kaščerga, Sočerga itd.*" Zavređuju, kao i Pula koja se u tom keltomanijskom kontekstu navodi, zasebno istraživanje koje bi pomoglo razvedranju i boljoj spoznaji o podrijetlu i etimologiji njihova imena, u mjeri u kojoj je to moguće.

3. Održivost teze o keltskom podrijetlu

Mišljenje, dakle, kako je toponim *Humagum* keltskoga podrijetla, smatramo da više spada pod znanstvenu fantastiku, a ne znanost. Dakako, sve do trenutka pronalaska novih materijalnih ili inih dokaza koji bi ukazali na suprotno ili nešto treće.

Teza o ilirskom podrijetlu

Pod tim naslovom podrazumijevamo u biti relativno prihvaćeno i dovoljno uvjerljivo mišljenje starije i suvremene znanosti koja se njime bavila. Stoga prvo iznosimo kratak pregled tog rada.

1. Pregled dosadašnjih promišljanja

I. Krahe, 1925: Ne spominje ni *Humagum* ni *Umagum*, ali u popisu *Die Grundelemente der Illyrischen geographischen Namen*, p. 101, ima osnovu *um-* s kojom povezuje *Umone* (mjesto u Ravenjanina, pod Mosorom; no u jednom rukopisu stoji *Unione!*) te srednjovjekovno *Uem-este*, *Hum-iste* za današnji Imst u Tirolu.

II. Karg, 1942, pp. 100-128, 166-206: Uglavnom slijedi Krahea i razrađuje njegove ideje. Uvrštava u odjeljak C. ILLYRISCHE NAMEN (p. 172), i to kao: a) *Namen, die im Grundelement mit illyrischen geographischen Namen übereinstimmen* (p. 173 sqq., abecednim redom), te pri kraju donosi, p. 182: *Umagum*.

Bildung wie illyr. Corrh-agum, S...draga; vgl. auch Pelag-t-ai (H. Krahe, GN.[=Die alten balkanillyrischen geographische Namen...] 73). *Das Grundelement kehrt wieder in den ON. Um-one in Illyrien und (H)um-iste (Uemiste) "Imst" in Tirol* (H. Krahe, a. a. O. 39 u. 101).

III. Vedaldi lasbez, 1994, p. 335:

HUMAGUM

363. ANON. RAV. IV 30, p. 67 =n. 235

... Sapparis / Humago / Neapolis ...

364. ANON. RAV. IV 31, p. 68 =n. 313

... Neapolis / Humago / Siparis ...

365. ANON. RAV. V 14, p. 95

... Neapolis / Humago / Siparis ...

"Humago è elencata come centro costiero appartenente all'Italia (che l'Anonimo Ravennate fa cominciare, ad oriente, a civitate Arsiae), fra Neapolis e Siparis (o Sapparis)."

366. GUIDO 19, p. 116 = n. 244

... Sapara / Umagum / Neapolis ...

367. GUIDO 20, p. 117

... Neapolis / Umagum / Sapara quae et Sibaris ...

368. GUIDO 116, p. 138 =n. 315

... Neapolis / Humagum / Siparis ...

p. 336 (nastavak):

"Il toponimo, che corrisponde all'odierna Umago (slov. Umag), cittadina istriana posta su di un'isola ora congiunta alla terraferma, come è avvenuto per tante altre località del l' Istria settentrionale, viene citato per la prima volta dal geografo ravennate, quindi in epoca piuttosto tarda. Ma che il luogo fosse frequentato fin dalla preistoria lo dimostrano le tracce della presenza nei suoi dintorni di alcuni castellieri, a S. Pietro di Salvare, sul monte Romania a nord-est di Sipar, a Marcovaz (S. Marco), a Colombania, a Mira e, proprio nei pressi di Umago, sul monte ancor oggi denominato Monte Castellier (Marchesetti, 1903, 92; Benedetti, 1973, 9). Sono frequenti anche le tracce d'età romana venute alla luce nella regione circostante, dalle iscrizioni (CIL V 477 = I.lt. X, 3, 45; cf. Alföldy, 1978, 123-136; I.lt. X, 3, 46, 47; CIL. V, 476 = I. lt. X, 3, 49; CIL V, 475 = I.lt. X, 3, 50; aggiornamenti in Zaccaria, 1992, 195-196), alle tegole bollate (Kandler, 1846, 119; Degrassi 1955., p. 140 =SV II, 1962, 843; Benedetti cit., 11-19), per non parlare dei resti di anfore, e di elementi architettonici di evidente fattura romana, di stele e sarcofaghi, di pavimenti in mosaico, sia lungo la costa che nell'interno. E ugualmente dai rinvenimenti lungo la costa, dove si susseguono i resti di ville rustiche romane e di porticcioli, si può intuire la frequenza degli insediamenti e l'intensità dei traffici che dovevano aver luogo via mare e dovevano servire anche ai bisogni dei piccoli centri abitati dell' interno. Da un' iscrizione, databile forse a cavallo tra il II e il III secolo d.C., nella quale compare un commentariensis, ossia un addetto alla tenuta degli imperiali, si desume che nell'area umaghesa vi erano anche possedimenti im-

periali (Zaccaria, 1992, 196). A nord di Umago, nella penisola di Catoro/Katoro, fu scoperta una villa rustica con tracce di pavimenti musivi (Gnirs, 1908, 217; Kozličić, 1987, 147) e, nella parte settentrionale della penisola, furono rilevate sott' acqua le rovine di un molo (Degrassi, 1955, 140 s. =SV II, 1962, 841 sq.; Matijašić, 1987, 79-81). Humagum doveva rientrare nella giurisdizione di Tergeste, il cui territorio si estendeva in età imperiale, com' è noto, fino al Quieto / Ningum (cfr. s. v.), ma non possediamo alcun indizio che fosse un vicus. Solo nel Medioevo il centro acquistò autonomia municipale (Degrassi, 1954, 78; cit. Benedetti, 1973, 9-52).

Abbandonata perché destituita di fondamento l'opinione del Benussi, secondo la quale la derivazione del toponimo, dal celtico mag o magus, indicante 'campo, pianura', ben corrisponderebbe alle condizioni topografiche della città (Benussi, 1883, 147), il toponimo è annoverato fra quelli sicuramente ilirici (Karg, 1942, 182, 194; Krahe, 1955, 104; Pellegrini, 1961, 15; Doria, 1972, 30-31). La h- iniziale è certamente inorganica (Karg, 1942, cit., 178. Il nome è senza etimi plausibili, ma con una corrispondenza precisa extra-istriana, (O)mago nell' isola di Arbe (preslavo). Per Humagum, con cui è stato confrontato il top. tirolese Humiste/Imst, si potrebbe proporre una radice ie. * um-, identica a quella del lat. umidus" (Crevatin, 1990, 65).

2. Kritički osvrt na tezu

Što se tiče gornjih razmatranja i promišljanja, moramo reći da ona u mjeri u kojoj mogu stajati, čine to na prilično krhkim, gotovo staklenim nogama. Umone je dubiozno i zbog različite lekcije, a kao i Humiste, s Umagom dijeli dva (tri) jednaka slova. Dubiozna je i raščlamba na *Corrh-agum*, toponim koji jednom spominje poznati Livius, XXXI 27, 2, mjesto na granici današnje Albanije i Makedonije, kod kojeg skupina -rh- ukazuje kako se ne radi o latinskom podrijetlu toponima. Isto vrijedi i za grčke primjere. Tom bismo metodom mogli uzeti bilo koja dva toponima i u slučaju da imaju dva ili tri jednaka slova reći kako se radi o riječima istog podrijetla. U tom bismo slučaju jednostavno rečeno spekulirali. Čini nam se kako se kod teza gornjih auktora uvelike radi upravo o tome. Tvrditi također, kako *Humagum* ima preciznu korespondenciju van Istre, također oštro skreće u spekulativnom smjeru. Na otoku Rabu danas postoje rt Mag i uvala Mag. Nalazimo je prvi put na Coronellijevu prikazu otoka Raba iz 1698. godine kao *P(unta) Mago*. Današnja je uvala Mag zanimljiva s geomorfološkog stajališta, no nije danas moguće uočiti nešto što bi ukazalo na sličnost ili povezanost s našim Umagom, osim činjenice da je Brusić navodi kao *Humag (Mago)*. Nije nam poznato zašto. Budući da se toponim Mag javlja jako kasno s obzirom na naš problem držimo kako se i tu radi

o spekulaciji i da nema ulogu značajnu za svjetlije poznavanje podrijetla imena Umaga. Dr. sc. S. Čače me upozorio na mogućnost da bi se tu mogla uočiti sličnost s toponimima kao npr. Bag, jednosložnim riječima s dugim slogom. Postoji još nekoliko mogućih odgovora na pitanje podrijetla naziva Maga, no tu tematiku ostavljamo otvorenom. Spomenut ćemo još i, više kao kuriozitet, kako se na Idrizijevoj karti Mediterana također nalazi današnji Umag, i to pisan kao *Aumagu* (Marković, 2002, 66).

O eventualnom latinskom podrijetlu toponima "Umag"

Budući da se pisani spomen Umaga javlja relativno kasno, a najstariji dosad pronađeni nalazi sežu u rimsko doba, moglo bi se pomisliti kako se radi o latinskoj etimologiji. Razdvojili bismo tada taj toponim na dva dijela: *Hum-* i *-ag(um)*. Prvi bismo dio povezali s *humus*, a drugi s korijenom *ag-*. Oslonac takvoj tvorbi mogao bi se pronaći u složenicama tipa *ambāges*, *indāges* (DELL, 1951, 30).⁴ Međutim, na takvu tvorbu u latinskoj toponimiji ne nalazimo, to jest da je prefiksalni dio ujedno objekt glagola korijen je kojeg drugi dio složenice. Bio bi to *hapax*, ili gotovo *hapax*, ukoliko bismo naveli i *Beneventum*, kod kojeg je i samog etimologija opskurna.

ZAKLJUČAK

Zaobilazimo još neke legende vezane uz osnivanje Umaga (Martinello, 1965, 8), i osvrćemo se na ono što imamo: a imamo povezivanje Umaga s današnjim Imstom u Tirolu, s Corrhagom koji navodi Livius, u negdašnjoj Macedoniji, par grčkih toponima koji u sebi imaju skupinu *-ag-* te Mag na otoku Rabu. Predloženi korijen **um-* valjalo bi također uzeti s oprezom. Zbog čega se Umag u pisanim izvorima javlja tako kasno? Na to me upozorila dr. sc. Narcisa Bolšec-Ferri: najvjerojatnije što do VI st. to naselje nije zadovoljavalo određene kriterije koji su mu omogućavali upisivanje u kartografska djela. Umag je izgrađen na školju koji je poslije spojen s kopnom. U njegovoj blizini imamo stara gradinska naselja. U selu Jeci kraj Umaga pronađena je vojna diploma 1907. koju se datira u 194. godinu naše ere. Najstariji su pronađeni ostatci rimski. Humagum nalazimo zapisano u VII (VI) stoljeću. Prema onomu što kaže Katičić (Katičić, 1964, 29), valja uz poveću dozu opreza uzeti tvrdnje o pouzdano ilirskom podrijetlu. Nije li, naime, logički slijed sljedeći: neki se toponim na području na kojem je izgrađen Umag (školj?) nekako nazivao imenom jezika ljudi koji su ondje živjeli. S obzirom na okolna gradinska naselja zaključujemo kako su to bili Histri. Dolazi do romanizacije tog područja i do vremena kad je to naselje steklo uvjete za geografsko uvažavanje, javlja se latinizirana inačica tog toponima koja glasi Humagum. *Humagum* je dakle, latinizirana inačica (ili latinska izobličnica) epihornog histarskog toponima. Za nešto više, još uvijek nemamo dovoljno pouzdane i uvjerljive spoznaje o tome.⁵

4 Inače u latinskom slabije očuvan prijevoini ā-red u duljini. āgo : *ambāges*, *indāgo*, *-inis f.*, zatim cf. *propāgo*, *-inis* i *propāgo*, 1. Nudi se rješenje da bi oblici s *-ā-* mogli imati intenzivno-durativno značenje. Cf. i *contāges*, *-ium* naspram *tāngo* (id. p. 1194).

5 Postoji na Velebitu, na putu od Borisovog doma na Paklenici prema Buljmi, izvor imenom Zanzibar. Skupina je kartografa početkom šezdesetih godina prošlog stoljeća išla Velebitom i bilježila toponime. Na spomenutom ih je putu vodio gospodin Zvonimir Šarić-Vuke, koji je tog dana u dobrom raspoloženju, onako za sebe pjevušio stihove pjesme Duška Lokina koji, između ostalog, kažu: "...odvedi me u Zanzibar..." Došavši do izvora, kartografi su Vuku pitali za naziv. S pjesmom Lokinovom u uhu, odgovorio im je: "Zanzibar!" Otad je to ime kao službeno ušlo na karte i u javnu upotrebu.

ON THE ORIGIN OF THE TOPONYM 'UMAG'

Ante MATAN

University "Juraj Dobrila" of Pula, Department for Humanities, HR-52100 Pula, Ivana Matetića Ronjgova 1

e-mail: metaldruoid@gmail.com

SUMMARY

Based on research presented in this paper, it may be concluded that the origin or etymology of the name of the town of Umag is still obscure or, viewed from an optimistic perspective, insufficiently researched. The study of literature and a philological analysis supported by archeological evidence reveal that the toponym features Histrian origins but that its Latinized version was preserved. Hence, the present paper openly questions the romantic zeal underlying the Celtic hypothesis, still eagerly and fervently advocated by poorly informed and unknowledgeable supporters, sowing their dubious knowledge to equally unlearned listeners around them, as if they were the past small Istrian man sowing wheat with his callous hands, distorting the historical facts and disregarding what we all should lean on in the first place, the truth – where it can be determined. Furthermore, the paper highlights the excessive audacity (or rash recklessness of some) of the advocates of the Illyrian origin of the toponym, excluding details that could in fact be key. In view of all known facts, it is certainly more than questionable whether the Illyrian etymology can be considered. In fact, the findings of onomastic, archeological, linguistic, and philological research conducted to date indicate an epichoric Histrian toponym in the Latinized version.

Key words: Umag, etimology

BIBLIOGRAFIJA I IZVORI

Alföldy, G. (1978): Ein 'nord-adriatische' Gentilname und seine Beziehungen. Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik, 30. Bonn, 123–136.

AT, 1924 – Piero Coppo del sito de Lustria a Iosepho Faustino. Archeografo Triestino, vol. XI della III serie, XXXIX della raccolta. Trieste, 377–387.

Benedetti, A. (1973): Umago d'Istria nei secoli, vol. I. Trieste, Centro culturale Gian Rinaldo Carli.

Benussi, B. (1883): L'Istria sino ad Augusto, Estratto dall'"Archeografo triestino", Trieste, stab. tip. di L. Derrmanstorfer ed., 1885.

Brusić, V. (???)⁶: Otok Rab. Rab, Franjevački kamporski samostan sv. Eufemije.

Buršić Matijašić, K. (1989): Gradina Vrčin u okviru brončanog doba Istre. Arheološki Vestnik, 39–40. Ljubljana, 475–494.

Crevatin, F. (1989): Storia linguistica dell'Istria preromana e romana. U: Campanile, R. (ed.): Rapporti linguistici e culturali tra i popoli dell'Italia antica (Pisa, 6–7 ottobre 1989). 43–109.

Degrassi, A. (1955): I porti romani dell'Istria, Anthemon. Scritti di Archeologia e di Antichità Classiche in onore di C. Anti. Firenze, Sansoni, 1955., 119–169 [ponovno objavljeno u: Degrassi, A. (1962): Scritti vari di Antichità, II. Scritti di antichità veneto-istriane. Roma, a cura del Comitato d'Onore, 841 sqq.]

Delamarre, X. (2003): Dictionnaire de la langue gauloise. Une approche linguistique du vieux-celtique continental. Paris, Editions Errance.

DELL (1951)³: Ernout, A. Meillet, A. (1951): Dictionnaire etymologique de la langue latine. Paris, Librairie C. Klincksieck.

Doria, M. (1972): Toponomastica preromana dell'alto Adriatico, Antichità altoadriatiche I. Arti Grafiche Friulane, Udine, 17–42.

Fumis, E. (1920): Pagine di Storia Umaghesa. Trieste, Tipografia Fratelli Mosettig.

Gnirs, A. (1908): Medolino, römische Luxusvilla. Jahrbuch für Altertumskunde, 2. Wien, 157 sqq.

Hoernes, M. (1894): Ausgrabungen auf dem Castellier von Villanova am Quieto. Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft. Wien, 55–183.

Jelenić, S. (1997): Umag. Umag, Narodno sveučilište Ante Babić Umag.

6 Na knjizi ni u njoj nigdje ne piše godina izdanja. Ne piše ni naklada, no vjerojatno je vrlo mala. Knjigu sam posudio od fizičke osobe koja ju je dobila na dar od franjevca iz tog samostana i za koju mi je rečeno da je vrlo, vrlo rijetka.

- Kandler, P. (1855):** Indicazioni per conoscere le cose storiche del Litorale, Tipografia del Lloyd, Trieste.
- Karg, A. (1942):** Die Ortsnamen des antiken Venetien und Istrien, auf Grund der Quellen gesammelt und sprachlich geordnet. Wörter und Sachen, 22. Heidelberg, 100–128, 166–206.
- Katičić, R. (1964):** Suvremena istraživanja o jeziku starosjedilaca ilirskih provincija. U: Simpozijum, Sarajevo, Centar za balkanološka istraživanja, 9–30.
- Kozličić, M. (1987):** Antička obalna linija Istre u svjetlu hidroarheoloških istraživanja. Arheološka istraživanja u Istri i Hrvatskom primorju. Pula, Izd. HAD, 135–165.
- Krahe, H. (1955):** Die Sprache der Illyrier I. Wiesbaden, Die Quellen.
- Krahe, H. (1925):** Die alten balkanillyrischen geographische Namen auf Grund von Autoren und Inschriften. Heidelberg, Winter.
- LD, 2002** – Lewis, C. T., Short, C. (2002): A Latin Dictionary. Oxford, Clarendon Press (1. izd. 1879).
- Marchesetti, C. (1903):** I castellieri preistorici di Trieste e della regione Giulia. Atti Museo civico di storia nazionale di Trieste 10 (n.s.vol.4). Trieste, 1–206.
- Marković, M. (2002):** Klaudije Ptolemej. O razvoju kartografije do otkrića longitude. Zagreb, Jesenski i Turk.
- Marković, M. (2004):** Antička naselja i grčko rimska zemljopisna imena na tlu današnje Hrvatske. Zagreb, Jesenski i Turk.
- Marković, M. (1987):** Poznavanje otoka Raba od antičkih zemljopisaca do pojave prvih topografskih karata. Rapski zbornik. Zagreb–Rab, JAZU/SO Rab, 47–58.
- Martinello, G. (1965):** Umago d'Istria – Notizie storiche. Trieste, Famiglia Umaghese, 8–10, 14.
- Mihovilić, K. (2001):** L'Istria tra Celti e Roma. U: I Celti nell'Alto Adriatico, Antichità Altoadriatiche XLVIII. EDITREG SRL. Trieste, 261–275.
- Mihovilić, K. (1991):** L'Istria dal IV al I sec. a.C.. Antichità Altoadriatiche XXXVII. Arti Grafiche Friulane, Udine, 157–164.
- Milotić, I. (2005):** Nazivlje "Umag" u imenima antičkih europskih naseobina. Istarska Danica 2006. Pazin, Josip Turčinović, 198–202.
- Nedved, B. (1990):** Felix Arba. Pregled povijesti i spomenika otoka Raba u rano rimsko doba. Rab, SIZ za kulturu općine Rab, Arheološki muzej u Zadru.
- Pellegrini, G. B. (1961):** Panorama di storia linguistica giuliano-carnica. Il periodo preromano. Studi Goriziani, 29. Gorizia, 73–97.
- Sakara, M. (1998):** Kaštelir pri Novi vasi / Brtonigla. Diplomaska naloga, Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Oddelek za arheologijo.
- Šimunović, P. (2005):** Toponimija hrvatskog jadranskog prostora, Zagreb, Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Vedaldi lasbez, V. (1994):** La Venetia orientale e l'Histria. Le fonti letterarie greche e latine fino alla caduta dell'Impero Romano d'Occidente. Roma, Quasar.
- Weber, E. (1976):** Tabula Peutingeriana. Codex Vindobonensis 324. Graz., Akademische Druck- u. Verlagsanstalt Dr. Paul Struzl.
- Zaccaria, C. (1992) (ed.):** Regio X. Venetia et Histria. Tergeste. Ager Tergestinus et Tergesti adtributus (I.G.M. FF. 40A II NO SO; III NE SE 53A I NE SE SO NO; II NE NO SO, III NE SE SO NO. 65A IV NE). Supplementa Italica, nuova serie (Estratto) 10. Roma, Quasar, 139–283.